

İRS COP29

COP29: koha botërore e veprimit

COP29

Baku
Azerbaijan

UN CLIMATE CHANGE CONFERENCE

Për dy javë në nëntor 2024, kryeqyteti i Republikës së Azerbajxhanit do të presë sesionin e 29-të të Konferencës së Palëve në Konventën Kuadër të OKB-së për Ndryshimet Klimatike (COP29). Përfaqësuesit e pothuajse 200 vendeve do të diskutojnë sfidat ekzistenciale që kanë të bëjnë me fatin e planetit tonë. Ky është një nder i madh për Azerbajxhanin, që sjell përgjegjësi të jashtëzakonshme duke pasur parasysh se Toka po përballet me një krizë globale mjedisore që kërcënon vetë mbijetesën e njerëzimit si specie.

Ekziston një opinion i justifikuar se ndryshimet klimatike të shkaktuara nga njeriu tashmë po prekin shumë ekstreme të motit dhe klimës në çdo rajon në të gjithë globin. Përveç kësaj, ndryshimi i klimës tashmë ka ndikuar në sigurinë e ushqimit dhe ujit, duke penguar përpjekjet për të përmbushur Objektivat e Zhvillimit të Qëndrueshëm.

Temperaturat globale po rriten me një ritëm gjithnjë në rritje, me shkencëtarët që pohojnë se dekada e kaluar (2011-2020) «ka qenë më e ngrohta» në historinë e Tokës. Përqendrimi në rritje i gazeve serrë në atmosferë dhe numri i ditëve të nxehta dhe periudhat e rritjes anormale të nxehtësisë kanë sjellë zjarre natyrore që përfshijnë zona të gjera dhe stuhi, ciklone, uragane dhe tajfune gjithnjë e më shkatërruese. Në disa rajone, uji është rralluar dhe thatësitat shkaktojnë stuhi rëre dhe pluhuri që lëvizin miliarda tonë rëre nëpër kontinente. Shkretëtirat po gëlltisnin toka pjellore dhe akullnajat po shkrijnë, duke shkaktuar një rritje të nivelit të oqeanëve të botës.

Kambanat e para të alarmit u tundën nga ambientalistët në mesin e shekullit të kaluar dhe do të ishte gabim të thuhej se ato nuk u morën parasysh. Çështja e mbrojtjes së mjedisit, e ngritur nga shkencëtarët, u mor shpejt nga shoqatat publike dhe u shfaq në axhendat e qeverive dhe organizatave ndërkombëtare. Disa vende miratuan ligje kundër ujit ndotës, pyjeve dhe atmosferës dhe punuan për të rivendosur biosferën. Por nuk kishte asnjë koordinim ndërkombëtar. Nuk kishte programe të unifikuara, standardet mjedisore zakonisht ishin vetëm këshilluese dhe nuk respektoheshin gjithmonë gjatë hapjes së objekteve të mëdha industriale. Si rezultat, puna mjedisore shpesh u bë e paefektshme nga veprimet e papërgjegjshme të fqinjëve të afërt dhe të largët.

Lista e problemeve që kërcënojnë shëndetin e planetit u rrit vit pas viti. Më në fund, në vitin 1992, Samiti i Tokës miratoi Konventën Kuadër të OKB-së për Ndryshimet Klimatike, duke hedhur themelet për marrëveshjet e ardhshme për shëndetin planetar. Në

vitin 1995, u mbajt nën kujdesin e OKB-së në Berlin, Konferenca e Palëve, për të vlerësuar progresin në luftimin e ndryshimeve klimatike. Kjo shënoi fillimin e një procesi për të shpëtuar biosferën. Dy vite më vonë, në 1997, u nënshkrua Protokollin e Kiotos, i cili rregullonte emetimet e gazeve serrë nga vendet nënshkruese të këtij dokumenti. Konferenca e OKB-së për Ndryshimet Klimatike u mbajt në vitin 2011 dhe Platforma Durban u krijua për të negociuar një instrument ligjor që rregullon masat për të zbutur ndryshimet klimatike. Më në fund, në vitin 2015, u nënshkrua Marrëveshja e Parisit nga 196 shtete dhe BE. Një nga synimet e saj ishte të mobilizonte fonde të mjaftueshme për të ndihmuar vendet që të përshtateshin me efektet e ndryshimeve klimatike.

Çështja e ngritur nga OKB-ja ishte sigurisht shumë komplekse, jo vetëm sepse nuk ishte gjithmonë e qartë se si të vlerësoheshin përpjekjet e vendeve, cilat kriteret të përdorëshin dhe, natyrisht, kostot e mundshme. Në fund të fundit, kjo do të përfshinte pothuajse një ristrukturim total të industrive të tëra dhe ndryshime në vektorët e zhvillimit ekonomik. Sipas Bankës Botërore, deri në vitin 2030 investimi i kërkuar për këto qëllime mund të arrijë në trilionat dollarë. Shkalla e punës përpara është aq kolosale sa mund të trajtohet vetëm nga veprimi i përbashkët i të gjitha vendeve, qyteteve, institucioneve financiare, bizneseve dhe individëve. Por fakti

që përpjekje të tilla të përbashkëta janë të nevojshme dhe se ka ardhur koha për veprim, kuptohet mirë në Azerbajxhan, i cili ka përvojë të konsiderueshme të punës dhe kryesimit të organizatave të mëdha ndërkombëtare.

Vendi ynë prej disa vitesh është në një kurs drejt energjisë së gjelbër. Hidrocentrale të reja po ndërtohen dhe termocentrale të energjisë diellore dhe të erës janë në ndërtim e sipër. Një pjesëmarrëse aktive në bashkëpunimin ndërkombëtar për të luftuar ndryshimet klimatike, Republika e Azerbajxhanit synoi të vendoste objektiva më ambicioze për të reduktuar emetimet e gazeve serrë në përputhje me qëllimet globale të klimës. Territorët e Karabakut dhe Zangezurit Lindor do të shndërrohen në zona me emetim zero deri në vitin 2050. Në një takim kushtuar COP29 në Baku, Presidenti i Republikës së Azerbajxhanit Ilham Aliyev premtoi: "Si një vend naftë dhe gaz, Azerbajxhani do të afirmojë veten në këtë sferë dhe e gjithë bota do të shohë edhe një herë që axhenda jonë ka një fokus të energjisë së gjelbër. Krijimi i energjisë së gjelbër dhe transportimi i saj në tregjet botërore është aktualisht prioritet për politikën tonë energjetike. Ky është realiteti dhe e gjithë bota do ta shohë përsëri".

Në fazën e hershme të pavarësisë së tij, Azerbajxhani mbeti me probleme të vjetra mjedisore. Faktorët kon-

tribuuës përfshinin përdorimin e gjerë të burimeve natyrore në Kaukazin e Jugut dhe, jo më pak dëmtuese, kolapsi ekonomik gjatë viteve të fundit të Bashkimit Sovjetik dhe pushtimi më shumë se 20 për qind të territorit të Azerbajxhanit nga Armenia, me shkatërrimin grabitqar të pyjeve, ndotjen e lumenjve dhe prishjen e pemishteve frutore. Azerbajxhani jo vetëm që kapërceu problemet serioze mjedisore, por gjithashtu synoi t'i kthente ato në rritje të gjelbër.

Komisioni Ekonomik i OKB-së për Evropën, i cili vizitoi Azerbajxhanin disa vjet pasi vendi rifitoi pavarësinë e tij, arriti në përfundimin se situata mjedisore në vend nuk ishte aspak e favorshme. Me shqetësim të veçantë ishin: cilësia e ajrit; ndotja nga nafta e Detit Kaspik, Gadishullit Absheron dhe zonës bregdetare; gjendja e keqe e burimeve dhe furnizimeve ujore; teknologjia e vjetërsuar e përpunimit të mbetjeve industriale dhe komunale, biodiversiteti, dhe degradimi e erozioni i tokës. Për të korrigjuar këtë, Azerbajxhanit i duhej të bënte përmirësime në legjislacionin e brendshëm mjedisor, t'i bashkohej bashkëpunimit ndërkombëtar për ruajtjen e mjedisit dhe, natyrisht, të investonte burime të konsiderueshme financiare. E gjithë kjo, megjithatë, varet nga vullneti politik i udhëheqjes së Azerbajxhanit. Dhe ajo u dha. Të dy, presidenti Heydar Aliyev dhe presidenti İlham Aliyev,

e kuptuan rëndësinë e ruajtjes së natyrës. Përpjekjet e tyre çuan në një përmirësim të qëndrueshëm dhe të prekshëm në mjedisin natyror të Azerbajxhanit.

Në Rishikimin e dytë të Performancës Mjedisore të Azerbajxhanit, përgatitur nga Komisioni Ekonomik i OKB-së për Evropën në vitin 2011, u theksua se "është bërë përpërim i rëndësishëm në rritjen e vëmendjes ndaj çështjeve mjedisore në nivel qeveritar, siç dëshmohet nga rritja e alokimeve të financimit afatshkurtër për planet si projekte me rëndësi për mjedisin dhe shëndetin njerëzor".

Fondet për këto qëllime u bënë të disponueshme falë Kontratës së Shekullit, të nënshkruar në Baku në 1994, që hapi rrugën për qindra miliona manat që do të ndaheshin për qëllime mjedisore. Kjo mbështetet në nenin 39 të Kushtetutës së Republikës së Azerbajxhanit, i cili deklaron se "shteti garanton ruajtjen e ekuilibrit ekologjik, mbrojtjen e specieve të bimëve dhe kafshëve të egra të njohura si të tilla me ligj". Presidenti Aliyev nënshkroi dekrete, urdhra dhe ligje në përputhje me standardet ndërkombëtare, si dhe programe shtetërore për të rivendosur dhe ruajtur natyrën. I vetëdijshëm për rëndësinë e veprimit kolektiv, Azerbajxhani iu bashkua të gjitha konventave ndërkombëtare përkatëse për mbrojtjen e mjedisit. Megjithatë, situata mjedisore në

territoiret e pushtuara mbeti e vështirë, ku separatistët nuk lejuan hyrjen e asnjë komisioni ndërkombëtar.

Mijëra lumenj, Kura dhe Araz janë më të mëdhenjtë, rrjedhin nëpër territorin e Republikës së Azerbajxhanit ose në Detin Kaspik ose në liqenet e vendit. Këto janë burimet kryesore të vendit të ujit të pijshëm. Megjithatë, rreth 70 për qind e këtij uji sipërfaqësor prodhohet në vende të tjera. Për menaxhimin e qëndrueshëm të lumenjve ndërkufitarë, Azerbajxhani është i interesuar të krijojë bashkëpunim me vendet fqinje.

Konventa Kuadër për Mbrojtjen e Mjedisit Detar të Detit Kaspik u nënshkrua nga Azerbajxhani, Irani, Rusia, Kazakistani dhe Turkmenistani në Teheran në vitin 2003. Ky dokument synon jo vetëm mbrojtjen e mjedisit të Kaspikut nga burimet e mundshme të ndotjes, por edhe ruajtjen, restaurimin dhe mbrojtjen e mjedisit detar të Detit Kaspik. Deti Kaspik është një veçori natyrore unike, shëndeti ekologjik i të cilit është i rëndësishëm për të gjithë planetin. Deti Kaspik është liqeni më i madh në Tokë, duke mbuluar një sipërfaqe prej 390,000 kilometrash katrorë dhe 1,025 metrash në thellësinë e

tij. Ai është 28 metra nën nivelin e detit. Një nga misteret e tij më të mëdha janë shkeljet episodike; deti përparon në tokë dhe më pas tërhiqet. Cekëtimi i detit është një nga pikat e nxehta të rajonit që kërkon veprim bashkëpunues. Banorët e Detit Kaspik përfshijnë shumë peshq dhe krustace, paraardhësit e të cilëve banonin në oqeanin e lashtë Tethys, 70 milionë vite më parë.

Fauna e Detit Kaspik përfshin gjithsej 1,809 specie, me 101 lloje peshqish, mes tyre edhe peshkun e paçmuar bli. Foka e Kaspikut është gjithashtu unike për këtë zonë. Rezervat kolosale të naftës dhe gazit të Kaspikut e shënojnë gjithashtu Kaspikun si një rajon të rëndësishëm global. Nxjerrja e gjerë e këtyre rezervave nga gjysma e dytë e shekullit të 20-të çoi në ndotje të konsiderueshme dhe në zhdukjen e shumë specieve. Azerbajxhani ka miratuar një program shtetëror për të garantuar sigurinë mjedisore të Detit Kaspik. Pajisjet për të parandaluar derdhjet aksidentale të naftës janë instaluar në platformat e naftës në det, shkarkimi i mbetjeve industriale në det është ndaluar dhe kapja e llojeve të rralla të peshkut është ndaluar. Por, ndërsa shumë është

arritur tashmë, ka ende shumë për të bërë.

Në vitin 2006, një tjetër dokument i rëndësishëm hyri në fuqi në Republikën e Azerbajxhanit. Kodi Pyjor u miratua për të rregulluar aktivitetet ekonomike dhe të tjera në zonat pyjore, rreth 12 për qind të sipërfaqes totale të vendit. Në Azerbajxhan ka 157 lloje pemësh dhe 332 lloje shkurresh. Këto janë kryesisht bimë gjetherënëse, ndër to më të zakonshmet (85 për qind e sipërfaqes së përgjithshme të pyllëzuar) janë ahu oriental, lisi dhe shkoza. Ka edhe shumë bimë që janë të rralla ose endemike, disa të përfshira në Librin e Kuq të Azerbajxhanit, dokumenti zyrtar shtetëror për statusin e specieve të rralla dhe të rrezikuara në vend.

Në fillim të viteve 1990, shumë pyje vuajtën për shkak të një prerje masive të pemëve. Ky ishte rezultat i fshatarëve dhe madje edhe banorëve të qytetit që duhej të ngrohnin shtëpitë e tyre me dru zjarri për shkak të dështimeve të furnizimit me energji dhe gaz. Pyjet e Republikës Autonome të Nakhçivanit, të cilat Armenia u përpoq t'i mbyste me një bllokadë ekonomike, u prekën veçanërisht keq. Por, sapo gjendja e tyre ekonomike u

përmirësua, njerëzit e Nakhçivanit u nisën për të riven-dosur pyjet, duke mbjellë qindra mijëra pemë. Pyjet në Karabakun e pushtuar nga armenët dhe në Zangezurin Lindor u shkatërruan në mënyrë grabitqare. Vlerësimet paraprake janë se pushtuesit shkatërruan totalisht 55,000 hektarë pyje, dy rezervate dhe katër fidanishte në të cilat ishin rritur bimë unike. U prenë pemë relikte dhe u shitën jashtë vendit. Sot, një program shtetëror për ringjalljen e pyjeve të Karabakut është miratuar dhe është në zbatim aktiv.

Puna për përdorimin e energjisë së rinovueshme është duke u zhvilluar në Azerbajxhan prej disa vitesh dhe viti 2024 është shpallur "Viti i Solidaritetit për një Botë të Gjelbër" në Azerbajxhan.

Proceset e industrializimit të nisura nga udhëheqësi kombëtar, Heydar Aliyev, për të rritur kapacitetin energjetik për bujqësinë dhe për të përmirësuar kushtet e jetesës për një popullsi gjithnjë në rritje, rritën konsumin e energjisë elektrike me 26 për qind në vend. Dhe kjo dinamikë pritet të ruhet edhe në të ardhmen e afërt.

Deri në vitin 2025, kërkesa e ekonomisë dhe popull-

sisë së qyteteve dhe fshatrave të Azerbajxhanit për energji elektrike do të arrijë në 26 miliardë kWh dhe një pjesë e kësaj kërkesë tani do të plotësohet nga energjia e rinovueshme, veçanërisht duke pasur parasysh burimet e mëdha në vend. Sipas Ministrisë së Energjisë, potenciali për energji të gjelbër i kalon 27,000 MW. Kështu, vendi do të kishte mundësinë të prodhonte të paktën 50 miliardë kWh energji elektrike në vit, duke përmbushur

jo vetëm kërkesat e ekonomisë vendase, por edhe duke bërë të mundur eksportin.

Llogaritjet e krahasojnë gjenerimin e mundshëm diellor në Azerbajxhan me atë të Italisë jugore, duke e tejkaluar atë të Gjermanisë me gati 50 për qind, ndërsa energjia e mundshme e erës në Gadishullin Absheron nuk është më pak se ajo e zonave kontinentale rreth Detit të Veriut. Nëse marrim parasysh të gjitha burimet

natyrore potenciale, burimi kryesor i energjisë së rinovueshme në Azerbajxhan është nga Dielli, me 23,000 MW, me atë të erës që mund të sigurojë 3,000 MW, burimet gjeotermale 800 MW dhe hidrocentralet në lumenj të vegjël 520 MW.

Kushtet natyrore në Republikën e Azerbajxhanit mundësojnë përdorimin e shumë burimeve të energjisë së rinovueshme. Pozicionimi i tij gjeografik jep 2400-3200 orë me diell në vit dhe treguesit e aktivitetit diellor janë 1500-2000 kWh/metra katrorë. Stepat e gjera të Azerbajxhanit qendror bregdetar, pa bimësi, janë krejtësisht të përshtatshme për ndërtimin e termocentraleve diellore, të cilat zakonisht mbulojnë zona të mëdha. Gadishulli Absheron, ku ditët pa erë janë të rralla, vija bregdetare e Detit Kaspik, ishujt në det në veri-perëndim, Khizi, Kalbajar dhe Lachin, janë të gjitha ideale për energjinë e erës. Sa i përket hidrocentraleve, prodhimi i saj ka ardhur në rritje në vend që nga viti 1990.

Gjysma e territorit të Azerbajxhanit është e zënë nga malet dhe potenciali energjetik i lumenjve malorë është larg nga shterimi, pavarësisht ndërtimit të shpejtë të hidrocentraleve të vegjël. Këto janë duke u ndërtuar, veçanërisht në Karabak dhe Zangezurin Lindor, tani të çliruar nga pushtimi armen. Ekonomia energjetike e këtyre rajoneve të gjera u shkatërrua plotësisht nga pushtuesit, por tani po rimëkëmbet me shpejtësi. Këtu

ka gjithashtu mundësi për zhvillimin e bioenergjisë që ushqehet nga mbetjet industriale të ndezshme, mbetjet nga pylltaria dhe përpunimi i drurit dhe mbeturinat bujqësore, komunale dhe shtëpiake.

Deri më tani, janë zbuluar 81 fusha në Azerbajxhan. Në total, rezervat dhe burimet e Republikës janë: 2,41 miliardë ton naftë/kondensatë dhe 5,45 trilionë metra kub gaz. Megjithatë, udhëheqja e vendit ngriti çështjen e përdorimit të burimeve natyrore të energjisë në vitet e para të pavarësisë. Ky kurs për zhvillimin e energjisë së gjelbër fillimisht e pa vendin të zotëronte teknologji të reja dhe të avancuara të prodhimit të energjisë elektrike, më pas kaloi në ndërtimin e gjerë të hidrocentraleve, diellore dhe të erës.

Në vitin 2014, 1,480 milionë kWh energji elektrike u gjenerua nga impiantet e energjisë së rinovueshme të vendit. Tetë vjet më vonë, në vitin 2022, prodhimi i energjisë së rinovueshme arriti në 1,945 miliardë kWh. Hidrocentralet me një kapacitet prej 226 MW tashmë janë vënë në punë në Karabak dhe Zangezurin Lindor. Deri në fund të vitit 2024, kapaciteti i tyre do të jetë 270 MW, duke u rritur brenda dy-tre viteve të ardhshme në 500 MW. Më 26 tetor 2023, u vu në punë Termocentrali Diellor Garadag, me një sipërfaqe prej 550 hektarësh; më shumë se 500,000 panele diellore të tij janë në gjendje të prodhojnë 500 milionë kWh në vit. Përpjekjet e

qeverisë kanë rritur tashmë pjesën e energjisë së rinovueshme në kapacitetin e instaluar të Azerbajxhanit në 17 për qind (2020). Disa termocentrale të tjera diellore dhe të erës do të vihen në punë deri në fund të vitit 2026.

Projektimi dhe ndërtimi i termocentraleve me burime të rinovueshme të energjisë është në lëvizje të plotë. Një termocentral diellor 445 MW do të ndërtohet në rajonin Bilasuvar, një termocentral diellor 315

MW do të shfaqet në rrethin Neftchala dhe një termocentral me erë 240 MW do të qëndrojë në kufirin e rajoneve Absheron dhe Garadag. Ferma e erës 240 MW Khizi-Absheron do të fillojë të funksionojë në vitin 2025. Rajonet, duke përfshirë Karabakun, Zangezurin Lindor dhe Republikën Autonome të Nakhçivanit janë shpallur zonë e energjisë së gjelbër. Jo shumë kohë më parë, më 14 shkurt 2021, kreu i shtetit hapi hidrocentralin e parë në lumin Hakari – me një kapacitet prej 8 mega-

vatësh për tokën e çliruar nga pushtimi armen. Dhe tani ka tashmë një kaskadë të tërë hidrocentralesh me kapacitet 226 MW që operojnë atje.

Hidrocentralet Khudaferin dhe Giz Galasi që po ndërtohen në lumin Araz së bashku me Republikën Islamike të Iranit do të kenë potencialin më të madh. Prej tyre, pala azerbajxhanase do të marrë 140 MW kapacitet prodhues. Deri në vitin 2027, pjesa e burimeve të rinovueshme në kapacitetin e energjisë elektrike të Azerbajxhanit do të rritet nga 17 në vitin 2020 në 33 për qind.

Numri i investorëve të përfshirë në zbatimin e strategjisë së gjelbër të Azerbajxhanit po rritet nga viti në vit. Kompania e Emirateve të Bashkuara Arabe, "Masdar", synon të nisë projekte në shkallë të gjerë në rajonet ekonomike të Karabakut dhe Zangezurit Lindor. Një përfaqësues i kompanisë saudite "ACWA Power" ka shprehur gatishmërinë për të bashkëpunuar në projektet e dekarbonizimit dhe prodhimit të hidrogjenit. Një marrëveshje kuadër është nënshkruar me kompaninë australiane "FFI" për bashkëpunimin në studimin dhe zhvillimin e projekteve të energjisë së rinovueshme dhe potencialin e hidrogjenit të gjelbër në Azerbajxhan.

Në vitin 2022, u nënshkruan memorandume me "China Gezhouba Group Overseas Investment" për zbatimin e projekteve të energjisë së rinovueshme 2 GW dhe me "TotalEnergies" për bashkëpunimin në vlerësimin e një termocentrali diellor 250 MW dhe një projekti të fermës së erës 250 MW në Republikën Autonome të Nakhçivanit dhe Zangezurit Lindor. Vendet për

ndërtimin e termocentraleve diellore në Jabrayil dhe Fuzuli janë duke u negociuar me "Nobel Energy". Në Republikën Autonome të Nakhçivanit, "Nobel Energy" dhe "A-Z Czech Engineering" vazhdojnë një proces për përzgjedhjen e vendeve për ndërtimin e termocentraleve diellore. Në vitin 2024, britanikët e "BP" planifikojnë të vendosin gurin e themelit të termocentralit diellor Shafag në rajonin Jabrayil. Marrëveshjet e bashkëpunimit të lidhura me kompanitë e huaja parashikojnë një prodhim total prej më shumë se 28 GW energji elektrike.

Më 10 nëntor 2020, Lufta e Dytë e Karabakut mori fund. Me çlirimin e territorit të pushtuar nga Armenia për gati 30 vjet, dukej se 700,000 azerbajxhanasit e dëbuar më parë nga tokat e tyre amtare tani mund të ktheheshin në shtëpi. Megjithatë, kjo nuk ishte e mundur. Zona të gjera të një rajoni dikur të lulëzuar ishin shndërruar në një shkretëtirë të pajetë. Pushtuesit kishin shkatërruar shtëpi dhe qytete të tëra; ata kishin shkatërruar varreza, rrafshuan shkollat dhe spitale, shkatërruan rrugë, shkatërruan linjat hekurudhore, hoqën fabrikat dhe pajisjet e uzinës në Armeni, prenë pyjet, gjymtuan memorialet dhe mauzoleumet dhe shkatërruan palatë, tempuj dhe xhami - të gjitha në një përpjekje për të fshirë çdo kujtim të atyre që dikur jetonin atje. Tokat e Karabakut dhe Zangezurit Lindor jo vetëm që ishin plaçkitur, por edhe ishin bërë të rrezikshme në mënyrë vdekjeprurëse për ata që dëshironin të ktheheshin.

Gati 1.5 milionë mina tokësore qëndrojnë në pritë, duke ndotur jo vetëm fushat përgjatë linjave të mëparshme të kontaktit. Ndërsa u tërhoqën, pushtuesit

armenë vendosën mina në rrugë, shtigje dhe kalime; i vendosën në rrugë e kopshte, pranë burimeve e puseve dhe në pragjet e atyre pak ndërtesave që kishin mbijetuar. Këto mina tokësore ishin kudo, duke pritur për të gjymtuar dhe vrarë këdo që ëndërronte të kthehej në tokat e tyre stërgjyshore. Ndërsa qeveria e Azerbajxhanit ka marrë masa për të parandaluar viktima të tjera civile,

ende ndodhin aksidente. Fatkeqësisht, më shumë viktima janë të pashmangshme, pasi do të duhen vite për të pastruar plotësisht Karabakun dhe Zangezurin Lindor nga minat tokësore.

Rindërtimi i ekonomisë në trevat e çliruara filloi me rrugët. Meqenëse ish-autostradat ishin shkatërruar plotësisht, u mor vendimi për krijimin e një rrjeti të ri transporti. Plani i propozuar nga Presidenti Aliyev ishte krijimi i një infrastrukture moderne transporti për të lidhur të gjitha qendrat ekonomike të rajonit në një rrjet të vetëm me lidhje të besueshme me pjesën tjetër të Azerbajxhanit. Kjo punë filloi në fund të vitit 2020. Ndërtuesit ndoqën ata që po pastronin rrugët përmes fushave të minuara.

Autostradat u zgjeruan kilometër për kilometër, u ndërtuan ura mbi lumenj dhe tunele u shpuan nëpër male. Me një gjatësi prej 11,700 metrash, tuneli më i gjatë do të jetë ai nën Vargmalet Murovdag. Në total, 39 tunele dhe 90 ura të reja do të ndërtohen në Karabak dhe Zangezurin Lindor. Shumë prej tyre tashmë janë në funksion. Në territoret e çliruara është në proces ndërtimi i autostradave me një gjatësi totale prej 3138,5 kilometrash.

Karabaku tani është i lidhur me pjesën tjetër të Azerbajxhanit jo vetëm me autostrada dhe hekurudha moderne në terren, por edhe me rrugë përmes qiellit. Për një periudhë gati 30 vjeçare, hapësira ajrore e Azerbajxhanit mbi territoret e pushtuara ishte e mbyllur për fluturimet ndërkombëtare. Infrastruktura e aviacionit civil në këtë territor ishte dëmtuar ose shkatërruar plotësisht. Në vitin 2021, pas çlirimit të territoreve të pushtuara, Azerbajxhani hapi hapësirën e tij ajrore për fluturimet ndërkombëtare. Më 26 korrik 2021, pas një heshtjeje të gjatë, sinjalet radiotelefonike të sistemeve të reja kombëtare të navigimit u transmetuan sërisht mbi qiejt e Karabakut. Aeroplanët e transportuesit kombëtar ajror të Azerbajxhanit, "AZAL", ishin të parët që morën këto sinjale. Rajoni do të shërbehet nga katër aeroporte ndërkombëtare: dy prej tyre tashmë në funksion, Fuzulit dhe Zangilanit, do t'i bashkohet një i tretë në Lachin, në Zangezurin Lindor, i cili është planifikuar për vitin 2025, si dhe Khojaly. Shkalla e projektit për të futur Karabakun dhe Zangezurin Lindor në rrjetin global të transportit ajror është vërtet mahnitëse dhe ritmi i zbatimit mund të jetë i paprecedentë. Për shembull, aeroporti i Fuzulit u ndërtua për nëntë muaj.

Kanë kaluar shumë vite që kur Azerbajxhani është bërë një pjesëmarrës aktiv dhe autoritar në bashkëpunimin ndërkombëtar. Ai ka vërtetuar me veprimet e

tij se qëndrimet e tij për problemet më të mprehta të kohës sonë sigurisht që nuk bazohen në konjunkturën aktuale, as në interesat lokale apo dëshirën për të fituar dividendë politike dhe ekonomike nga problemet me të cilat përballen vendet e tjera, madje as njerëzimi si i tërë.

Kursi i politikës së jashtme të ndjekur nga Presidenti İlham Aliyev është më i afërti në synimet e tij me ide-

ologjinë e Lëvizjes së të Paangazhuarve, të cilën Azerbajxhani e kryesoi për disa vite.

“...Ne jemi në rrugën e duhur, sepse gjithmonë kemi ndarë dhe vazhdojmë t'i ndajmë parimet themelore mbi të cilat është krijuar kjo Lëvizje, përkatësisht sovraniteti, integriteti territorial dhe pavarësia e shteteve”, theksoi presidenti Aliyev. Duke shtuar: “... Ishte në fakt një lëvizje për pavarësi, një lëvizje për politikë të pavarur, një lëvizje, besoj, jo më kundër të ashtuquajturve lojtarë globalë, por për zgjedhjen tonë, për dinjitetin tonë, për mundësinë për të jetuar siç e shohin popujt të arsyeshme”.

Secili vend e zgjedh rrugën e vet, por të gjitha këto rrugë ecin në të njëjtin drejtim, drejt synimeve që në fund të fundit janë të njëjta për të gjithë – paqe, përparim, liri dhe prosperitet. Megjithatë, paradoksi është se ato mund të arrihen vetëm së bashku, jo në kurriz të më të dobhtëve dhe më të varfërve. Dhe është edhe më e nevojshme të bashkohen përpjekjet kur bota është kaq afër një katastrofe globale që në mënyrë të pashmangshme do të çonte në ndryshimin e klimës në planetin tonë. Nuk është rastësi që Organizata Meteorologjike e OKB-së (WMO) thekson se mungesa e veprimeve të vendosura për të luftuar ngrohjen globale ka çuar në rekorde të reja të temperaturës.

Sigurisht, ka vende në Tokë ku do të jetë krejtësisht e padukshme në fillim - vetëm pak më e nxehtë në verë dhe pak më e freskët në dimër. Por kjo do të jetë për një periudhë shumë të shkurtër, dhe më pas ndryshimet në klimë do të rriten në mënyrë eksponenciale. Disa vende e kanë përjetuar tashmë këtë, me thatësitrat që pasuan, dështimin e të korrave, mungesën e ujit të pijshëm, zinë e bukës, migrimet masive të njerëzve dhe destabilizimin social dhe politik. Kjo ndodh kryesisht në vendet me ekonomi të dobët, mirëqenie të dobët dhe burime modeste financiare. Ato nuk janë në gjendje të përballen me natyrën dhe problemet me të cilat përballen nuk janë shpesh faji i tyre. Por fatkeqësisht nuk po merren masa dhe situata vazhdon të përkeqësohet.

Azerbajxhani është gati të pranojë të dërguar nga më shumë se dyqind vende dhe do të bëjë çdo përpjekje për të siguruar që COP 29 të mbahet me efikasitet maksimal. Ky është një konfirmim i mëtejshëm se zgjidhja e çdo problemi me rëndësi në shkallë të gjerë për të gjithë botën fillon me vullnetin politik të lidershit, me mirëkuptimin se fati i planetit sot varet nga vullneti i të gjithëve për të punuar së bashku, jo vetëm për shpëtuar Tokën, por gjithashtu për ta bërë atë edhe më të bukur. 🌱

